

Marko Pavliha

Ciceronovo pismo iz onstranstva

“Kako bomo živeli v svetu, kakršen postaja, dragi Martin?
Na to vprašanje ti ne upam odgovoriti.”

Evald Flisar: *Očetova pisma sinu*,
Sodobnost International, 2022, str. 258.

*Ego tamen frugalitatem, id est modestiam et
temperantiam, virtutem maximam iudico.*
 (“Jaz pa sodim, da je varčnost, to je
skromnost in zmernost, največja krepost.”)

Cicero: *Pro rege Deiotaro* 26, v: Janez Kranjc,
Nepozabna latinščina, GV Založba, 2022, str. 111.

Draga Evald in Martin,
cenjeni očetje in sinovi,
ljube matere in hčere,

čeprav že tisočletja fizično manjkam v oceansko-zemeljski dimenziji, je
napočil trenutek, da se vam prek soimenjaka oglasim iz onstranstva. Naj
možakar sproti zapisuje moja nevidna sporočila, čeravno jih bo morda kdo

razumel kot manifestirano verbalno prikazen – duhovi po uradni postavi pač ne obstajajo in se ne javljajo. Ampak tule, pri nas, kamor pridete tudi vi, ko bo čas, je materialno le še spomin, vtkan v brezčasno in brezmejno energijo, vibracije in frekvence kozmične zavesti, od koder sprejemamo informacije o vseh in vsem, nekoč, danes, jutri, kar je vse eno, časovno in prostorsko usklajeno, ne glede na privide, iluzije ali domnevno resničnost.

Pišem vam, ker me je poiskala knjiga *Očetova pisma sinu*, ki ste jo, spoštovani Evald, znameniti čarovnikov vajenec, pisatelj, dramatik, esejist, prevajalec in urednik, posvetili svojemu in Janinemu potomcu Martinu. Najlepša hvala, da ste me citirali, češ da brez nasprotujočih si mnenj ni diskusije, četudi bi mi bilo ljubše, da bi se vsi strinjali z menoj in me le hvallili. Sleherna knjiga je dialog med avtorjem in bralci, s katerim individualne monologe v vsej njihovi različnosti naposled zlije v žlahtno spojino.

Pravite, da ste želeli svojemu sinu marsikaj povedati, ga seznaniti z dogodki, ki so vsebina vaše preteklosti, s spoznanji, do katerih ste se dokopali, v upanju, da mu bo to koristilo med odraščanjem in mu omogočilo, da spozna svojega očeta globlje, kot je to navada med očeti in sinovi (mimogrede, knjiga je zelo všeč Ivanu Sergejeviču Turgenjevu, ki vas pristrčno pozdravlja). Pisma so koristna in zanimiva za vse odraščajoče sinove in hčere, nič manj pa za njihove starše, ki si v “virtualni dobi”, kot imenujete to čudodelno tehnološko omreženje, malokdaj utrgajo trenutek ali dva za poglobljen pogovor z otroki. Iz vaših zaključnih stavkov sklepam, da je sodobni človek še vedno nečimrn in obseden s samim seboj, zanimajo ga zgolj pravice, ne pa tudi dolžnosti, kar je bistvo pričujočega pisma, ampak do tja še pridemo.

Vesoljno znano je, razen morda v zatohlih šentflorjanskih kuloarjih, da ste svetovno priznan avtor vrste romanov, potopisov, kratkoproznih del in dram z vrsto njihovih prevodov (242 se jih je nabralo) v 40 jezikov, ki ste si jih kot kozmopolitanski popotnik s fenomenalno domišljijo nabirali v stotih državah, neskončni kozmos pa vas še čaka. Vaša dela so dostopna polovici človeštva; ste edini sodobni slovenski avtor, ki so mu izšli romani v vietnamsčini, tamilščini, nepalščini, indonezijščini, amharščini, azerbajdžanščini, bengalščini, malajalščini in hindujščini, pri prevajanju v latinščino in grščino pa vam lahko jaz priskočim na pomoč. Drame so vam uprizorila slovita gledališča v Londonu, Washingtonu, Moskvi, Sydneyju, New Delhiju, Kairu, Tokiu in še marsikje, predsedovali ste Društvu slovenskih pisateljev in mednarodnemu združenju PEN, že vrsto let ste odgovorni urednik *Sodobnosti*, prejeli ste številne nagrade in bili mnogokrat nominirani ... Toda navzlic planetarni gloriiji nisem prezrl

vašega razočaranja, da ste eden redkih avtorjev v vaši domovini, “ki so si z uspehi na tujem prislužili predvsem to, da kulturna javnost o njih trdovratno molči”. Tudi v moji eri je bilo tako, *nemo propheta in patria*, nihče ni prerok na domačih tleh. Toda kot lepo izpoveste, imate pri svojih častitljivih sedeminsedemdesetih letih čudovito soprogo in izjemnega petnajstletnika, nadarjenega matematika, fizika in šahista, ki je na mednarodni naravoslovni olimpijadi v Dubaju svoji državi priboril srebrno medaljo, jaz pa vam bom pomagal prek božanskih zvez, da se vam uresniči največja želja – rojstvo vnukinje ali vnuka v naslednjem desetletju.

Toliko za uvod, zdaj pa nekaj malega še o meni, čeravno me večinoma poznate. Ampak pozor, tudi zame velja, da *to nisem jaz*, skupek suhoparnih podatkov, čeprav sta za njihovo ovekovečenje na vaši sredozemski strani Triglava nesebično poskrbela zlasti klasična filologa in prevajalca Brane Senegačnik in docent dr. Matej Hriberšek, kakor tudi vrhunski pravnik, znanstveni in večkratni častni doktor, zaslužni profesor in izredni akademik dr. Janez Kranjc, hvala jim na vekomaj vekov.

Sem *Marcus Tullius Cicero*, rojen 3. januarja 106 pr. Kr. v premožni viteški družini v mestecu Arpinum, kjer skupaj z mlajšim bratom preživim otroštvo. Izteka se čas izjemne ekspanzije rimske moči, ki jo zaznamujejo dokončni obračun s tradicionalnim nasprotnikom Kartagino, triumfalni pohod na vzhod na območje Jadrana, Dalmacije, Ilirije, Makedonije, Egipta, zlasti pa zavojevanje Grčije, ki ga zaključijo zavzetje, oplenitev in porušenje Korinta. Rim se še bolj utrdi kot vodilna in edina velesila Sredozemlja, toda osvojevalna politika, odpiranje v svet, nove trgovske poti, suženjstvo, naraščanje bogastva, vpliv helenistične kulture in povečevanje družbenih razlik v zadnji tretjini drugega stoletja pred vašim štetjem privede rimsko republiko v obdobje socialne krize. Poskus bratov Grakh, da bi z reformami uredila socialne razmere, prepreči plemstvo, socialni spopadi sovpadajo z vojnam, boji v Hispaniji in upori sužnjev za izboljšanje svojega položaja.

Ko se še kot deček preselim v Rim, zame skrbita stric Lucij Cicero in ujec Gaj Akuleon, ki prijateljujeta z vplivnimi osebnostmi. Začne se učno obdobje, ko se retorično izobrazim pri izvrstnih govorcih Marku Antoniju in Luciju Krasu, pravo študiram pod mentorstvom znamenitega jurista Kvinta Scevole Avgurja, filozofsko me poučujejo epikurejec Fajedr, akademik Filon in stoik Diodot. Seznanim se še z drugimi znanstvenimi področji, recimo z govorniško teorijo, pesništvom, slovničarstvom, zgodovino in književnostjo. Govorniško kariero začnem leta 81 pr. Kr. in kmalu odidem na študij retorike in filozofije v Grčijo in Malo Azijo, da bi odpravil

govorniške pomanjkljivosti, k čemur me napeljeta šibko zdravje in strah pred morebitnimi posledicami javnega jezikanja. Po vrnitvi se poročim s Terencijo, ki me osreči z dvema otrokoma: sinom Markom in hčerko Tullijo. Navkljub strokovnim uspehom in družini me zaradi državotvornosti in slavohlepnosti zamika politika, tako da postanem kvestor na Siciliji, kjer si pridobim sloves pravičnega uradnika. Napredujem v edila, pretorja in za vrhunec v konzula, kar predstavlja višek moje politične kariere, ki jo kronam z razkritjem Katilinove zarote. Nakopljem si nepomirljivo sovraštvo Publija Klodija, ki ljubimka s Cezarjevo ženo Pompejo, vendar ga po naključju zalotijo *in flagrante* ob proslavi misterijev na čast Dobri boginji, zato seveda izbruhne afera. Cezar se loči, Klodij je obtožen bogoskrunstva (kristjani temu rečete prešuštvovanje), bržkone tudi zaradi mojega obremenilnega pričevanja, ampak nekako uide kazni. Ko je izvoljen za ljudskega tribuna, predlaga nesrečni zakon o izgonu in zaplembi premoženja za osebo, ki brez sodnega procesa naroči usmrtevec rimskega državljana, kar je očitno naperjeno zoper mojo malenkost (da ne rečem visokost), ki sem se, *mea culpa*, na takšen neprimeren način znebil zarotnikov. Zato moram v izgnanstvo, zaplenijo mi premoženje, porušijo hišo in prostor posvetijo za svetišče boginji Libertas. Po Pompejevem posredovanju zmagoslavno pridem domov, vendar se moja kariera vse bolj pogreza v nesrečo. Neuspešno se poskušam vrniti v politiko, ki jo zaznamujejo naraščajoča nasprotja med Pompejem in Cezarjem, nato odidem kot prokonzul v Kili-kijo, po povratku pa se umaknem v zasebnost. V državljanski vojni sem na Pompejevi strani, kar mi Cezar po zmagi velikodušno oprostí, saj me, bog ve zakaj, ceni. Čeprav se mu simbolično vdam, se z njegovo funkcijo nikoli ne sprijaznim in kljub dopisovanju nisva pretirana prijatelja.

K vragu pa ni pregnana le moja politična usoda, marveč tudi moje zasebno življenje. Razidem se s Terencijo, oženim precej mlajšo Publilijo, se čez leto dni ločim, umre mi hčerka, kar je za starša najhujša katastrofa, za nameček se sprem z bratom. Zategadelj se v samoti posvetim filozofiji in ustvarjanju, pišem v naglici, bežim in pišem, moje poslednje govorniško dejanje pa so znamenite *Filipike*, s katerimi po zahrbtnem Cezarjevem umoru nastopim proti Marku Antoniju in si nevede podpišem smrtno obsodbo. Ob sklenitvi drugega triumvirata se namreč na njegovo zahtevo najdem na proskripcijskem seznamu, zato me 7. decembra 43 pr. Kr. pri Formijah ubijejo Antonijevi plačani morilci pod poveljstvom centuriona Herenija, moje odsekane roke in glavo pa Antonij javno razstavi na kljuna-ste stebre (halo, kaj pa pieteta? ☹). Na srečo je moja duša takrat že onkraj, kjer se v večni ljubezni razblinijo vse tegobe in skrbi iz tuzemstva.

Draga Evald in Martin, cenjeni očetje in sinovi, ljube matere in hčere, upam, da vas nisem preveč zamoril s svojo življenjsko sago, s katero sem vam hotel pokazati, da nikoli ni vse idealno, da strele v vseh obdobjih in kjer koli najraje švigajo v vršace. Radosti me, da me prvenstveno dojemate kot pisatelja, eklektika, filozofa, retorika, zgodovinarja in dopisovalca; bojda je ohranjenih kar 931 pisem, ki sem jih posvetil sorodnikom, prijateljem, politikom in preostalim. Zbrana so v 37 knjigah in odkrivajo marsikatero pikantno podrobnost tedanjih dogodkov, pa tudi moje slabosti, ki vam bodo morebiti omajale vtis o velikem državniku in govorniku. Najbolj sem ponosen na svoje poslednje delo *De officiis*, *O dolžnostih*, ki je – tako kot Evaldova imenitna in zagotovo ne zadnja knjiga – zamišljeno kot vzgojni priročnik za sina ali kot razprava o praktični etiki, pravzaprav darilo, ki se mi ni zdelo majhno, čeprav sem se zavedal, da bo njegova vrednost odvisna od tega, kako ga bo sprejel obdarjenec. Takrat je študiral filozofijo pri mojem dobrem prijatelju Kratipu v Atenah, in ko sem brusil zadnje stavke, sem goreče upal, da se bova kmalu pogovorila tudi v živo. Žal tega nisem dočkal.

S tem remek delom – pri pisanju sem se oprl na razpravo stoiškega filozofa in reformatorja Panajtija z Rodosa – sem se navezal na literarno tradicijo družinske didaktike, očetovega podučevanja sina, ki jo je zasnoval Katon Starejši, čeprav me je še bolj kot za sinovo prihodnost skrbelo za rimsko aristokratsko mladino; podobno kot vas muči usoda slovenstva in človeštva. Zmotno sem verjel, da sem še zmeraj *pater patriae*, oče domovine, čeprav bi povsem zadostovalo, da bi bil ljubeč oče in soprog. Moja knjiga je nato v poznem srednjem veku zaslovela kot moralna avtoriteta in je druga natisnjena knjiga po Gutenbergovi *Bibliji*, sloviti Voltaire pa je menda nekoč pristavil, da ne bo nihče nikdar napisal ničesar modrejšega. Dobro so jo poznali zahodni cerkveni očetje, na primer sv. Ambrož, sv. Martin, sv. Hieronim, sv. Avguštin in sv. Tomaž Akvinski, čislala sta jo Erazem Roterdamski in Philipp Melanchthon, v Shakespearovem času je veljala za vrhunec moralne filozofije, s spoštovanjem so jo prebiral David Hume, Immanuel Kant in Edmund Burke. Domnevam, da me je posnemal celo znameniti Benjamin Franklin, ki je v svoji kratki avtobiografiji kleno opisal vrline, po katerih se je ravnal celo življenje: vzdržnost, tišina, red, odločnost, varčnost, delavnost, iskrenost, pravičnost, zmernost, snažnost, umirjenost, čistost in ponižnost. Trajna priljubljenost moje zadnje stvaritve mi sicer laska, toda takšno povzdigovanje je pretirano, kajti nihče ne more prekiniti starodavnih modrostnih spisov, kot so recimo *Tao Te Ching*, *Bhagavadgita*, *Upanišade*, *Dhammapada*, *Biblija* in *Koran*.

Dozdeva se mi, drage bralke in bralci, da razvajeni otroci ne glede na ero in teritorij na vse kripnje izsiljujejo svoje pravice, če jim pravočasno ne privzgojimo občutka dolžnosti. Četudi vzgoja zataji in odrastejo v narcistične egoiste, že zdrav razum terja več samorefleksije, da ne smejo nenehno le hlepeti in pričakovati, marveč morajo dognati, kaj lahko sami storijo zase, za sočloveka, skupnost, državo in celoto, ter primerno ukrepati. Hvalevredno ste zapisali v novodobnih ustavah, da so človekove pravice in temeljne svoboščine omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ustava. Na primer, moja pravica do svobode govora je hkrati moja dolžnost, da spoštujem vašo pravico do dostojanstva in obratno, oba pa se morava podrejata obćim interesom, če se želiva osmišljati kot del ljudstva, organiziranega v demokratično državo. Brez dolžnosti in odgovornosti so pravice zgolj privilegij za ene in prazna fraza za druge.

Zame je absolutna dolžnost tisto, kar je prav, kar narekuje preudarnost, odkrivanje resnice, veličino duhá, pogum, skromnost, obvladanost in vzdržnost. Ključno je doseganje častnosti, ki po vzoru štirih Platonovih kardinalnih vrčin izvira iz modrosti, pravičnosti, srčnosti in zmernosti. Častno je najvišje dobro in kar je dobro, je tudi koristno. Nikoli ne smemo ravnati pohlepno, krivično, poželjivo ali nezmerno, četudi bi mogli skriti svoje dejanje pred vsemi bogovi in ljudmi. Tudi kadar sta v konfliktu etika in pravo, se je treba prikloniti prvi, ker izhaja iz naravnega zakona.

Pravičnost nam narekuje, da smo zanesljivi, stanovitni in resnicoljubni, da si vzajemno ne škodujemo in da uporabljamo skupno lastnino za skupne namene, zasebno pa za svoje. Ljudje najbolj občudujejo tistega, ki ga ne gane denar, ker je takšen človek očitno že prestal ognjeni krst. Nobena napaka ni grša od pohlepa, še zlasti pri državnih krmarjih, kajti izkoriščati državo za lastni dobiček ni le sramotno, ampak zločinsko in brezbožno. Na drugi strani se izogibajmo slehernemu sumu skoposti, ki je takisto huda moralna hiba.

Dolžnosti temeljijo na Platonovi modrosti, da nismo rojeni zgolj zase, ampak si del našega bitja lasti domovina in del prijatelji. Velikodušno smo dolžni slediti naravi ter prispevati k skupni koristi z izmenjavo uslug, z dajanjem in prejemanjem ter s svojimi veščinami, marljivostjo in sredstvi krepiti medsebojne vezi. Človeški rod je povezan z razumom in darom govora, ki s pomočjo poučevanja, učenja, sporočanja, razpravljanja in presojanja zblížujeta ljudi in jih družita z naravno povezanostjo. Človek, ki zares uboga naravo, ne zmore škodovati sočloveku, ne glede na njegovo prislovično krvoločnost. Naj bosta korist posameznika in občestva eno in

isto, kajti če si bo korist vsakdo prilaščal zase, se bo človeška tovarišija povsem razkrojila.

Dragega sina Marka sem še poskušal naučiti, naj se izogiba uživaštvu in slavohlepnosti ter naj beži pred lakomnostjo. Obvladajmo se tako, da bodo nagoni ubogali razum in ga ne bodo prehitevali niti zapustili zaradi lenobe ali nemarnosti. Bodimo pomirljivi, blagi, vljudni in se tudi v idealnih okoliščinah izogibajmo prevzetnosti, oholosti in arogantnosti. Obnašajmo se tem skromneje, kolikor višji položaj imamo. Znak značajske šibkosti ni le nezmernost v prenašanju nesreče, temveč tudi sreče, najboljše pa je, če ohranimo ravnovesje v vseh premenah življenja ter vselej kažemo enako obličje.

Naj za kratek oddih in opravičilo omenim, da me je med pisanjem knjige o dolžnostih občasno zaneslo v pretirano čistunstvo, vsaj z vidika mnogo poznejšega bralstva. Recimo, odsvetujem poženščeno in mehkužno ali robato in kmetavzarsko obnašanje, ker se teh skrajnosti ne sme dopuščati niti igralcem in govornikom, šege gledališčnikov pa so že “po stari uredbi tako sramežljive, da nihče ne stopi na oder brez predpasnika – iz strahu, da bi se določeni telesni deli po kakem naključju razkrili in se nespodobno pokazali”. Hm, le kaj bi rekel na to vaš zvezdnik Marko Mandić? ☺

Dragi Evald, z izjemnim zanimanjem sem torej prebiral vaša pisma sinu, ki so mnogo bolj čustvena in lažje razumljiva kot moje zagonetno filozofiranje, čeprav vsebinsko bogatejša, pa so – se opravičujem za neposrednost – tudi bolj pesimistična in ponekod zagrenjena s kapljicami duhovnega pelina. Toda dokazali ste, da je takšna umetnija sporočanja in ustvarjanja še vedno dragocena literarna zvrst, ne glede na vsesplošno digitalizacijo, avtomatizacijo in podivjano naglico. Pišete o vse hujših grožnjah človeštvu s pogubljenjem, od uničevanja podnebja do atomske vojne, pri čemer očitno soglašava, da je človek človeku najhujša zverina, *homo homini lupus*, čeprav bi mu moral biti sveta stvar, *homo, sacra res homini*. Nekatera napotila so zelo neposredna, recimo tisto, naj Martin ne postane “Janez”, ki najbrž predstavlja arhetipsko (pod)osebo, ki preži v vsakomur od nas, človeka, nasičenega z znanjem in nešteti podatki, toda brez pristne ustvarjalnosti, ki dostikrat ne ve, “ali izraža svoje misli ali pa le situaciji prirejene odmeve idej, ki si jih je pridobil na predavanjih ali iz knjig”. Poglobljeno razglablajte o smrti, času, birokraciji, informacijskem cunamiju, strokovnjakarstvu, otopelosti, brezbriznosti, razpotjih, poklicih, duhovnosti, religijah, Indiji, možganih, zavesti, tantru, budizmu, knjigah,

resnici, jeziku, ženskah, staranju, zlati (?) sredini, kreativnosti in zločinskosti človeka, božiču, očetu, varljivem videzu, pogovoru, ozkosrčnih šolah, šepavem mišljenju, moralnosti, patološki ustrojenosti duše v mutaciji "kajbičebizma", globalni dekadenci z medijskimi umori in vnovičnem lovu na čarovnice v tretjem tisočletju ... Kaj hudiča se je zgodilo z domnevo nedolžnosti, s katero se tako rad šopiri pravičniški živelj? Gibanje #MeToo se prevečkrat zlorablja v zavržne namene, zato mi tukaj zgoraj raje poslušamo YouToo alias U2 brez nepotrebnega višaja # ali ključnika po vaše, kajti glasba nikogar po krivici ne pribija na križ ali veže na sramotilni pranger.

Ob vstopu v vaše Pismo, ki si zasluži veliko začetnico, bržkone vsakdo doživi hladno prho kot (ne)pričakovano streznitev po morebitni hrepenечи zasanjanosti in zagledanosti v prihodnost. Spraševal sem se, ali je to res nujno, zakaj nisem tudi jaz odločneje povlekel svojega sina z modrih oblakov, na katerih je letel brezglavo, čeravno sem morda živel še v težjih časih, kar potrjuje moj bridki konec. Oh, da bi le lahko bil retroaktivni oče, kajti potem bi bil kot idealni meteorolog, ki "napove" vreme za večeraj s stoddstotno zanesljivostjo in mu vsi ploskajo! Žal ne gre tako, niti iz onstranstva ne zmoremo sanirati preteklih okvar, zablod in (z)grešitev.

Ena najtežjih nalog staršev je, da poiščemo platinasto središče med razumnim realizmom ali celo argumentiranim pesimizmom, ki naj otroka prizemlji in utrdi za vse neusmiljene življenjske preizkušnje, in srčnim optimizmom, katerega glavna mantra je, da bo še vse dobro in v najlepšem redu, če ne danes, pa jutri. Kaj je naloga matere in kaj očeta, v vseh možnih kombinacijah (če ni mogoče klasično dvospolno starševstvo)? Naj kratkohačniku posteljemo z mehкими rožicami ali bodečo slamo? Kaj naj mu damo za popotnico, košček rženega kruha, sendvič, potico ali tri grahe za srečo? Se je skozi stoletja kaj spremenilo nenapisano pravilo, da je mati pomembna za varno navezanost, oče pa za varno izpeljavo procesa osamosvajanja, pri čemer morata vseskozi delovati kot uglašen duet, ne glede na občasno posamezno soliranje?

Dilema je podobna kot pri igri: naj se otroci v otroštvu čim dlje brezskrbno igrajo ali jih moramo že v ranem otroštvu poslati v tekmovalno areno in jih vzgojiti v intelektualne gladiatorje? Jih bo to prekalilo, zlomilo ali mnogo pozneje duhovno pohabilo? Kdaj je čas za zrelo odcepitev, za to, da ptiček zapusti gnezdo?

Najboljši so lastni zgledi, prežeti z brezpogojno ljubeznijo in iskrenostjo, četudi je včasih neprijetna in boleča. Vaše doživete lekcije so več kot spodbudne, kajti malokdo lahko postreže s tako pestrimi izkušnjami, doma in v tujini, v dobrem in slabem, v lahkotnem in težavnem.

Marsikaj je še v vašem Pismu, kar bi z veseljem sopodpisal. Denimo, da bosta s soprogo vedno stala ob strani svojemu otroku in se ne bosta razburjala, če ne bo upošteval vseh vajinih nasvetov. Kot vidite na mojem primeru, se smrti res ni treba bati, čeprav ni zgolj tišina in tema, marveč nepojmljiva vpetost v kozmično zavest, v kar tudi jaz nisem verjel, dokler nisem izkusil na svoji duši. Ampak vseeno je treba kar najpametneje izkoristiti svoj čas na Zemlji, tu in zdaj, ker ni gotovo, kako in kdaj, če sploh, bomo nazaj. Se pa strinjam z vami, da nas je lahko strah odsotnosti ljudi, ki jih imamo radi, še posebej, če nas to pahne v osamljenost, ki je zadnja postaja pred peklom.

Res je, življenje ni delovni dan, marveč praznik, je kot lahkotno brezskrbna igra, kar je osnovno načelo tantre, ki jo odlično poznate, znana pa vam je tudi njena zvitost, da budnega stražarja in vsenavzočega vladarja Ega preliščimo in storimo nekaj popolnoma nepričakovanega, izven naše cone udobja. Narava, naš planet in celotni kozmos se izogibajo kaosu in ustvarjajo red, življenje se sprti samoorganizira in osmišlja, čeprav “skoraj ni dneva, ko nas ne bi kaj grizlo in gnjavilo” – tudi v meni je “neuničeno gnezdo, v katerem se periodično izleže kačja zalega skrbi, napetosti, tuhtanja, apatije in depresije”. Verjetno so zategadelj vsi vaši romaneskni in dramski liki, kot odkrito poveste, “v osnovi nezadovoljni s stvarmi, kakršne so, zato se ves čas bolj ali manj usodno zatekajo v večje ali manjše odmike od realnosti, v udobje izmišljenih, alternativnih svetov, v katerih so takšni, kot bi radi bili”. V svoji elementarni obliki, nadaljujete, je zgodba nekaj, kar nam osmišlja življenje, je temelj človečnosti, saj je želja po mitologizaciji naše tuzemske navzočnosti prisotna vse od malega. Vsaka izkušnja je “vir vedno novih poskusov oblikovanja doživetega v višjo, literarno resničnost”, dokler je ne “pogoltne demon pozabe”.

Iz vaših pisemskih esejev sem posredno takisto razbral spoznanje, da med nami ni junaka, ki ne bi že večkrat doživel poraza, a pozneje izkusil, da izguba skoraj vselej prinaša tudi nekaj dobrega, razen če izgubimo osebo (ali drugo bitje), ki nam je ljuba in draga. Če poraza ne alkimiramo v žlahtnejšo spojino, postane naš depresivni ZAPOR, zato ga tolmačim približno takole: P = priložnost, O = očiščenje, R = reorganiziranje (npr. poti in ciljev), A = aktiviranje (drugih talentov ipd.) in Z = zorenje. Kako se vam zdi tole moje “amandmajsko umovanje”, nisva še za staro šaro, mar ne? 😊

Še posebej so me pritegnile vaše misli o duhovnem prebujanju, ki nikdar ni bilo preprosto in je v vašem času še težje zaradi depresije, cinizma, brezupa, oportunitizma, praznine in malodušnega pričakovanja apokalipse. Če vas prav čutim, se vsaj posredno zavzimate “za rehabilitacijo boga

v človeških zadevah, za simbiotično razmerje človeka in kozmičnih sil”, zapomnil pa sem si tudi tale pronicljiv odlomek:

Čeprav ne moremo nikamor brez pomoči in nasvetov posameznikov, ki so že dosegli zveličanje, osvobojenje, je uspeh našega prizadevanja v celoti odvisen od naših naporov, od naše volje, od naše odkritosrčnosti. Brez naporov, brez usmerjenosti proti nečemu, kar je višje, popolnejše od nas, ki nismo popolni, je življenje prazno, navadna travestija. To pa, kar iščemo, je kraljestvo božje. Ali nirvana. Ali samadhi.

Skesano rečem, da sem se marsičesa naučil prepozno, če gledamo z zemeljskega zornega kota, po odhodu v večnost pa verjamem, da bi ob vnovični priložnosti humane reinkarnacije znal živeti brez spon in onkraj človeške stiske. Toda resnično razsvetljenje bi zopet raje prepustil mojstrom in si ne bi zgradil spiritualnega ega, kar svetujete tudi vi, gospod Flisar, saj imate ogromno romarskih izkušenj tudi znotraj duhovnih višin in globočin, ne samo s Himalaje.

Sam sem sinu premalo napisal o teh neotipljivih rečeh, ki jih pri vas večina omalovažuje kot *new age*, ezoteriko ali okultizem. Vi, moj predragi Evald, hote ali nehote nadaljujete družinsko tradicijo, saj najmanj dvakrat živite po očetovi zaslugi: prvič, ker vas je spočel, in drugič, ker vam je kot osemdesetletnik napisal spodbudno pismo, v katerim sporoča, da se bo lotil gradnje nove hiše, kot da bi slutil, da vas je s takšnim optimističnim bodrilom rešil samomora. Eno najbolj posvečenih očetovih poslanstev je, da otroka nauči človečanskih in sonaravnih vrednot ter mu preda znanje, izkušnje in modrost. To je sicer mogoče tudi z ustnim izročilom, a zapisana beseda ostane trajna, tudi ko ni več njenega avtorja, medtem ko se (ne)hote razvija, ker med odraščanjem potomcu omogoča drugačno interpretacijo oziroma vpogled z drugega, zrejšega zornega kota oziroma “optike”, kot je moderno reči v vaši realnosti.

Tule mi je na misel kapnilo še nekaj, kar bi rad delil z vami, kajti sinu se nekje opravičite, da se je v letih v vas nakopičilo veliko sarkazma. Ne vem, če bo pomagalo, in ne me, prosim, napak razumeti, ker vam nočem poprati pameti, toda vse to prihaja iz srca sočloveka, ki je od vas starejši najmanj dva tisoč let in vam želi le dobro. Takole torej razmišljam: prebujen človek bi kakopak spontano upošteval etične in moralne napotke, takisto pa se je primoran odpovedati sarkazmu, negativnemu, poniževalnemu, kritičnemu, posmehljivemu, porogljivemu ali zajedljivemu odnosu do soljudi, ki se navadno kaže z uporabo besed, ki sporočajo nasprotno od svojega pomena. Tudi cinizem ni dostojen, ta negativni, odklonilni odnos do splošno veljavnih vrednot, preziranje družbenih konvencij in nravnih

načel, nesramnost in neotesana odkritost; podobno tudi nihilizem zaničuje priznane življenjske norme. Milejša je ironija, rahlo, prikrito norčevanje, zasmehljivo skrivanje prave misli pod nasprotnim govorjenjem, izražanje negativnega, odklonilnega odnosa do česa, običajno z vsebinsko pozitivnimi besedami, ali hlinjena nevednost v diskusiji, ki jo poznamo kot sokratično ironijo. Toda ključno ostaja vprašanje, kako udejanjiti te vrednote, kako se lahko človek dejansko izboljša in samouresniči in ne ostane zgolj pri teoretičnem leporečenju. Odgovor je relativno preprost: poseči mora v svoj nezavedni um, v podzavest, ki je milijonkrat močnejša kot zavedni del in je odgovorna za 95 odstotkov našega ravnanja. To še najlaže ponazorim z eno najbolj priljubljenih človeških dejavnosti zadnjih dveh stoletij, ki meni na žalost ni bila na razpolago – z vožnjo avtomobila. Kako lahko odpravite smrtno nevarne napake, denimo prehitro vožnjo pod vplivom opojnih substanc, obsedno tipkanje telefonskih sporočil, zavijanje brez uporabe smernih kazalcev in preventivnega oziranja prek ramen zaradi mrtvih kotov, neuporabo varnostnega pasu ali ignoriranje vzvratnih ogledal? Z zavestno vadbo, ki dela mojstra, z doslednim upoštevanjem prometnih pravil, kar je dobro nadgraditi z duhovnimi tehnikami za *razEgovanje* in vzpostavljanje notranjega miru, kot so joga, meditacija, samohipnoza in vizualizacija, dokler vam takšna varna vožnja ne bo prišla v meso in kri, torej v podzavest. Izjemno močen učinek imajo klavrne izkušnje, kajti če ste doživeli hudo nesrečo zaradi vinjenosti, je bistveno manjša verjetnost, da boste še kdaj vozili opiti. Pomemben je vpliv okolja, epigenetika, zategadelj se odslej zgledujte po inštruktorjih in najboljših voznikih, ne po dirkačih in brezbriznih gizdalinih. Poboljševalno deluje tudi prisila z zakoni, ki z zagroženimi sankcijami vsaj delno prispevajo k specialni in generalni prevenciji. Naposled pa je tu še faktor X, ki vključuje nadarjenost za vožnjo, intuicijo, vpetost v celostno ali kozmično zavest in druge okoliščine, ki jih še ne zmorete definirati. Skratka, ko bo slehernik reprogramiral algoritme lastnega etičnega in moralnega avtopilota, bo vsakdo postal boljši človek in bo zato tudi človeštvo lažje preživelo in se povzpelo na višjo raven razvoja.

Vrniva se k vaši imenitni knjigi. Večkrat poudarjate dragocenost družinskih odnosov in usodni pomen vzgoje, ki je v primerjavi s pedagogiko mojega časa kvečjemu nazadovala, ker skoraj izključno sloni na ogromni količini podatkov, namesto da bi za bistveni nameček učila lateralno mišljenje, retoriko, duhovne tehnike, intuicijo, doživljajsko sporočanje in še kaj, *mens sana in corpore sano*. Zatorej nujno potrebujete sodobno *paideio* za

učlovečevanje človeka, ki v antični Grčiji ni pomenila zgolj intelektualne in etične vzgoje otrok, marveč tudi oblikovanje temeljnih vrlin s ciljem telesne somernosti in harmonije duše ter duha. Tehtne misli profesorja Kranjca odzvanjajo v istem duru kot najine: dokler ne bo dosežena kritična masa posameznikov, ki bodo razmišljali z lastno glavo, se stanje ne bo obrnilo na bolje. Bistveno za (samo)vzgojo je, da človek ni zadovoljen s seboj, marveč si ves čas prizadeva biti boljši v vseh pogledih, osebno, strokovno, psihično in fizično. Ključni za uspeh sta zmožnost prepoznati svoje napake in volja, da se z njimi odločno spoprime.

Upravičeno vas moti in žalosti maličenje vašega jezika, njegova medijska in obča zloraba ter sovražni govor. V neki drugi publikaciji sem pojasnil zahteve za odlično retoriko, ki so kajpada vam kristalno jasne, za večino pa jih zopet omenjam, da bi se še koga prijele: čisto izražanje v lepem jeziku (*pure et latine*), jasno in preprosto (*dilucide et plane*), prikupno in ritmično (*ornate et numerose*) ter vsebinsko primerno in prikladno (*apte et congruenter*). Če tem veččinam dodamo še vrline, o katerih je pisal Plinij mlajši, nas vselej prežemajo občutki za pravičnost (*iustitia*), dolžnost (*pietas*), zmernost (*modestia*), umirjenost (*moderatio*) in samoobvladovanje (*disciplina*).

Cenjeni gospod pisatelj, še bi lahko filozofiral o vašem obsežnem Pismu, a to ni potrebno; najina misija bo izpolnjena že s tem, če bo vsaj še kakšen oče ali mati podaril(a) sinu ali hčerki tako dragoceno dediščino, kot je vaša. Zatorej naj sklenem z najboljšimi željami in srčnimi čestitkami za vašo očetovsko in pisateljsko iskrenost, začinjeno z ogromnim znanjem, talentom in svetovljanskimi izkušnjami.

Ave et salve, bodite zdravi, živite dobro in bodite pozdravljeni!

Vaš Cicero